

До спеціалізованої вченої ради ДФ 17.051.003
при Запорізькому національному університеті

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Лейбович Алли Валеріївни

**на тему «Формування ресурсного потенціалу України на засадах розвитку
загальної середньої освіти»,**

**виконану для здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність теми дисертаційної роботи

На сучасному етапі розвитку для успішного процвітання держави вагоме значення має ресурсний потенціал регіонів, що впливає на економічні та соціальні результати, ефективне використання трудового й адміністративного потенціалу. Поліпшення ресурсного потенціалу регіону є можливим за умови ефективного використання всіх наявних ресурсів, поліпшення управління на всіх рівнях. Відповідно існує потреба в створенні сприятливого середовища для формування ресурсного потенціалу, що сприятиме його подальшому раціональному використанню, поліпшенню соціально-економічного розвитку держави. У цьому контексті першочерговим завданням є розробка та впровадження комплексу заходів щодо нарощення ресурсного потенціалу, оптимального його використання.

Поряд з цим, ресурсний потенціал характеризує розвиток продуктивних сил, дозволяє вирішити стратегічні завдання соціально-економічного розвитку, сприяє розвитку загальної середньої освіти. В свою чергу, питання розвитку середньої освіти є актуальним, оскільки має вплив на розвиток ресурсного потенціалу регіону через підготовку молодих кадрів, вдосконалення соціально-трудова відносин. Тому питання формування

ресурсного потенціалу країни та регіону з урахуванням функціонування та розвитку загальної середньої освіти набувають особливої актуальності.

Відсутність єдиних підходів до формування ресурсного потенціалу країни та регіону, його оцінки, розвитку та оцінювання галузі загальної середньої освіти, визначення напрямів подальшого реформування української середньої школи обумовили необхідність розробки теоретико-методичних засад та розробки практичних рекомендацій досліджуваного питання, що підтверджує своєчасність та актуальність дисертаційної роботи Лейбович А.В.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, темами

Додатково підтверджує актуальність дисертаційної роботи Лейбович А.В. те, що роботу виконано відповідно до загального плану науково-дослідних робіт економічного факультету Запорізького національного університету за темою «Методологічні засади формування стратегії розвитку суб'єктів господарювання регіонів та держави» (номер державної реєстрації 0114U002644). У межах зазначеної теми здобувачем розроблено пропозиції щодо використання методів управління розвитком загальної середньої освіти для формування ресурсного потенціалу регіонів України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи, їх достовірність та академічна доброчесність

Детальний аналіз змісту дисертації та публікацій Лейбович А.В. дозволяє констатувати високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

В першу чергу, вони опираються на сучасні теоретичні та практичні економічні дослідження щодо формування ресурсного потенціалу країни та регіону з урахуванням функціонування та розвитку загальної середньої освіти. Автором проаналізовано значний обсяг як вітчизняних, так і іноземних наукових досліджень, що дозволило окреслити сучасний стан проблеми та ґрунтовно підійти до розв'язання визначених у дисертаційній роботі завдань.

Для досягнення мети дослідження, автором було використано такі методи, як абстрактно-логічний метод, економічний, факторний аналіз, рейтинговий метод, порівняльний аналіз, економіко-статистичний метод, рейтинговий та індексний метод, метод порівняння та логічного узагальнення, метод економіко-математичного моделювання. Окрім того, для наочного представлення економічних даних, отриманих у процесі дослідження, автор широко застосовував можливості графічного методу.

Зміст дисертації відповідає її темі, засвідчує досягнення поставленої мети та розв'язання побудованих у логічній послідовності завдань.

Слід відзначити, що значна частина таблиць та рисунків, які наведені в дисертації, є авторською розробкою, що підвищує загальну цінність дослідження та свідчить про високий рівень самостійної роботи здобувача у процесі підготовки дисертації.

Обґрунтованість та аргументованість основних наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджуються системним підходом здобувача у процесі використання теоретико-методичного інструментарію та логікою побудови теоретичного матеріалу.

Додатковим підтвердженням достовірності основних положень дисертації є здійснений бібліографічний аналіз, значна інформаційна база, яка використана здобувачем у процесі дослідження. Необхідно відзначити, що наведені в роботі теоретико-методичні підходи та розроблені практичні рекомендації є свідченням вагомого самостійного внеску здобувача в науково-дослідну роботу, що може мати подальше використання як в науковій, так і в практичній діяльності в межах обраної дослідної проблематики.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих та наведених в дисертації підтверджується апробацією на науково-практичних конференціях, а також довідками про апробацію.

Дисертаційна робота складається із трьох розділів, що логічно між собою пов'язані та розкривають теоретичні і практичні аспекти обраної проблематики, а також новизну пропонованих наукових положень щодо

формування ресурсного потенціалу країни та регіонів на засадах розвитку загальної середньої освіти.

У першому розділі **«Теоретико-методичні підходи до формування ресурсного потенціалу держави, галузі, регіонів»** здобувачем здійснено ґрунтовний аналіз підходів науковців щодо визначення сутності дефініцій «ресурсний потенціал», «ресурсний потенціал держави або регіону», визначено їх спільні риси (с. 26-31) та сформовано власне бачення сутності поняття «ресурсний потенціал регіонів» (с. 32); розглянуто елементи ресурсного потенціалу регіонів (трудові ресурси, основні та оборотні активи, фінансові ресурси, нематеріальні активи) (с. 33-37); проаналізовано доцільність додаткових витрат на освіту, залучення інвестицій та зазначено, що рівень освіченості кожною індивіда і суспільства в цілому визначає фактор економічної конкурентоспроможності економіки в довгостроковому періоді (с. 38-47); досліджено вимоги до формування структурної моделі оцінки ресурсного потенціалу регіонів, принципи оцінки ресурсного потенціалу та їх взаємозв'язок, розроблено інтегрований комплексний показник за критеріями (с. 48-50) та удосконалено концептуальний підхід до рейтингового оцінювання галузі загальної середньої освіти (с. 51-70).

У другому розділі **«Аналіз та оцінювання ресурсного потенціалу галузі загальної середньої освіти на державному та регіональному рівні»** завдяки проведеному аналізу реформи Нової української школи, сфери загальної середньої освіти (с. 73-86) запропоновано напрями подальшого реформування української середньої школи і наведено концепцію реформування середньої «Нової української школи», ключові компетентності Нової української школи для середньої освіти (с. 75-86). Також в роботі проаналізовано динаміку зміни загальноосвітніх навчальних закладів України, розподіл денних загальноосвітніх навчальних закладів, видатки зведеного бюджету України, фінансове забезпечення впровадження Нової української школи (с. 87-104). Також здійснено аналіз доцільності реформування освітнього середовища, визначено важливість розвитку загальної середньої освіти, проаналізовано показники макросередовища, які мають істотне значення для розвитку навчального закладу, наведено

переваги, недоліки, можливості розвитку галузі загальної середньої освіти (с. 105-111), що сприяло удосконаленню моделі діяльності шкільної методичної служби ЗЗСО (с. 112-118).

У третьому розділі «**Шляхи удосконалення загальної середньої освіти з метою зростання ресурсного потенціалу держави та регіонів**» запропоновано методичний підхід до оцінки ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням моделі розвитку середньої освіти та здійснено аналіз етапів методичного підходу, представлено квазідзвоноподібні функції належності, наведено параметри квазідзвоноподібних функцій належності вхідних змінних, проаналізовано ресурсний потенціал регіонів (с. 124-133); сформовано матрицю методичних підходів до прогнозування ресурсного потенціалу регіонів та удосконалено прогнозну модель оцінки ресурсного потенціалу на основі факторної економетричної моделі, що дозволило здійснити прогноз ресурсного потенціалу регіону (с. 135-142); удосконалено когнітивну модель формування ресурсного потенціалу та визначено її практичне значення (с. 150-158).

В цілому, проведене дослідження цілком відповідає поставленій меті, що визначається темою дослідження та визначеним в зв'язку з цим дослідницьким завданням. Зазначена теза знаходить своє підтвердження у змісті дослідження, що визначає логіку та послідовність викладу матеріалу. Виходячи із вище означеного можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Лейбович А.В. характеризується як самостійна, авторська робота, що однак не порушує норми законодавства про захист авторського права. Фактів порушення здобувачем академічної доброчесності не виявлено, на усі використані в роботі джерела інформації є посилання.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження

Наукова цінність результатів дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування ресурсного потенціалу країни та регіонів на засадах розвитку загальної середньої освіти.

Проведений аналіз змісту роботи та публікацій Лейбович А.В. дає підстави стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача у розвиток теоретичних, методичних положень і рекомендацій з питань формування ресурсного потенціалу країни, розвитку загальної середньої освіти.

До вагомих наукових результатів можна віднести наступні:

на теоретичному рівні:

– надано визначення сутності поняття «ресурсний потенціал регіонів», яке запропоновано розглядати як складну систему з розгалуженою структурою, із сукупністю взаємопов'язаних наявних природних, виробничих, трудових, фінансових, інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інформаційних ресурсів, використання яких забезпечує одержання економічного ефекту, що, на відміну від існуючих, розглядається як у вузькому, так і в широкому розумінні та характеризується зміною пропорцій і зв'язків між його складовими як у часі, так і просторі (с. 32);

– обґрунтовано напрями подальшого реформування української середньої школи, які розроблено на підставі вивчення особливостей апробації введення реформи «Нова українська школа» в дію. Впровадження даних напрямів дозволить корегувати плани щодо подальшого реформування НУШ, сформувати потужний кадровий потенціал, розробити новітнє навчально-методичне й інформаційне забезпечення закладів загальної середньої освіти (с. 75-86);

на практичному рівні:

– розроблено методичний підхід до оцінки ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням моделі розвитку середньої освіти, в якому враховано якість загальної середньої освіти, її вплив на виробництво, інвестиції в людський капітал та використано методологію нечіткого моделювання, експертні дані, що дало змогу інтерпретувати чисельні результати оцінювання (с. 124-133);

– удосконалено концептуальний підхід до рейтингового оцінювання галузі загальної середньої освіти з урахуванням компетентнісного підходу, в якому виділено систему показників для оцінки загальної середньої освіти.

Практичне використання підходу дозволило здійснити обчислення рейтингу, виокремити резерви і нереалізовані можливості людського капіталу (с. 51-70);

– сформовано модель діяльності шкільної методичної служби ЗЗСО, в якій враховано особливості та умови функціонування ЗЗСО та стратегічні кінцеві цілі, виокремлено модель «Вчитель – керівник», модель «Учень-дослідник» та її використання дозволяє створити відповідну інформаційну базу, забезпечити проведення навчальних занять із сучасним оснащенням, розробити та підготувати необхідні навчальні матеріали, створити організаційно-методичну інноваційну структуру навчального закладу та отримати бажаний економічний ефект (с. 112-118);

– розроблено прогнозну модель оцінки ресурсного потенціалу на основі факторної економетричної моделі, яка ґрунтується на застосуванні методології найменших квадратів та враховує валовий внутрішній продукт, доходи населення, його міграцію, рівень безробіття, вплив навколишнього середовища на тривалість і якість життя, інвестиційно-інноваційну діяльність. Використання даної моделі дає змогу визначити резерви підвищення ресурсного потенціалу, напрямки розвитку середньої освіти, шляхи розв'язання існуючих проблем (с. 135-142);

– запропоновано когнітивну модель формування ресурсного потенціалу, в якій визначено складові ресурсного потенціалу, враховано вплив середньої освіти, що дозволило сформулювати креативний підхід в процесі прийняття рішення щодо вибору навчального закладу. Використання когнітивної моделі дозволило визначити важливість середньої освіти для формування ресурсного потенціалу регіонів (с. 150-158).

Таким чином, теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи Лейбович Алли Валеріївни розвивають теоретичне розуміння сутності процесів формування ресурсного потенціалу країни та регіону з урахуванням функціонування та розвитку загальної середньої освіти, методик оцінювання галузі загальної середньої освіти, оцінки ресурсного потенціалу регіонів, напрямки реформування української середньої школи.

Загалом, отримані Лейбович А.В. наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у науково-практичних конференціях.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Теоретична цінність результатів дисертаційного дослідження Лейбович А.В. полягає у тому, що було удосконалено науково-методичні підходи щодо формування ресурсного потенціалу країни та регіонів на засадах розвитку загальної середньої освіти, а також здійснено їх практичне застосування.

Ознайомившись із текстом дисертаційної роботи та публікацій Лейбович А.В. можна стверджувати, що переважна більшість наукових положень, пропозицій і висновків, представлених у роботі, є обґрунтованими та не дають підстави сумніватися в їх достовірності. Наукова новизна та практична значущість дисертаційної роботи знайшли відповідне відображення у фахових наукових статтях, матеріалах апробаційного характеру. При цьому кількісне і якісне представлення друкованих праць надають авторові офіційне право публічного захисту дисертаційної роботи. Усі основні наукові положення, висновки та пропозиції, які винесено на захист, одержано автором самостійно.

Теоретично значимими є такі результати: обґрунтовані напрями подальшого реформування української середньої школи; запропоноване визначення сутності поняття «ресурсний потенціал регіонів».

Підтвердженням теоретичної цінності окремих результатів є їх використання у навчальному процесі економічного факультету Запорізького національного університету під час викладання дисциплін «Модернізація економіки», «Міжнародні компанії в умовах глобалізації», «Міжнародні стратегії економічного розвитку» (довідка № 01.01-13/138 від 22.12.2018 р.).

При цьому, серед розробок автора, які мають практичне значення, доцільно відзначити: запропонований методичний підхід до оцінки ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням моделі розвитку середньої освіти; удосконалений концептуальний підхід до рейтингового оцінювання

галузі загальної середньої освіти з урахуванням компетентнісного підходу; удосконалену модель діяльності шкільної методичної служби ЗЗСО; сформовану прогностичну модель оцінки ресурсного потенціалу на основі факторної економетричної моделі; удосконалену когнітивну модель формування ресурсного потенціалу.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає в тому, що результати дослідження апробовані в діяльності Інспекції з благоустрою Запорізької міської ради (довідка № 342 від 20.03.2019 р.), Приватного комплексу безперервної освіти «Школа «ЕЙДОС» (довідка № 38-01/01 від 10.04.2019 р.), Запорізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №15 Запорізької міської ради Запорізької області (довідка № 158 від 15.05.2019 р.), Запорізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №88 Запорізької міської ради Запорізької області (довідка № 124 від 30.05.2019 р.).

На підставі вище зазначеного можна зробити висновок про те, що рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути успішно використані в установах загальної середньої освіти, оскільки удосконалені методичні підходи є уніфікованими та загальнодоступними, а дисертаційне дослідження у цілому має наукове та практичне значення.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

У відкритому друці за темою дисертації автором опубліковано 11 наукових праць, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України (із них 1 стаття в науковому фаховому виданні України, 4 статті в наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття в науковому періодичному виданні іншої держави, 4 тез доповідей за матеріалами конференцій, 1 стаття в іншому виданні. Загальний обсяг публікацій становить 4,16 друк. арк., які належать особисто автору.

Положення дисертаційного дослідження, які складають наукову новизну, повністю висвітлені у фахових виданнях та обговорені на науково-практичних конференціях.

Перелік та вивчення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє визначити, що Лейбович А.В. виконала вимоги

пунктів 9, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167. На підставі цього апробацію результатів дисертаційної роботи Лейбович А.В. слід вважати достатньою.

Аналіз наукових публікацій здобувача дає змогу стверджувати, що розкриті в них наукові положення мають практичну цінність і характеризуються високим рівнем самостійності роботи здобувача.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Лейбович А.В. містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. У додатках є копії довідок про практичне використання результатів дослідження.

Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, з них основний текст викладений на 150 сторінках. Робота містить 25 таблиць та 43 рисунки (2 сторінки – таблиці і рисунки, які повністю займають площу сторінки).

Викладення матеріалу здійснено послідовно та обґрунтовано. Робота написана у науковому стилі, її зміст викладено у чіткій логічній формі та проілюстровано відповідними рисунками, таблицями, графіками.

За обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам, що встановлені Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи авторський підхід до вирішення досліджуваної проблематики та позитивну оцінку викладених положень, висновків та рекомендацій, необхідно відмітити ряд положень, які мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації, а саме:

1. У підрозділі 1.1 (табл. 1.2, с. 30-31) дисертаційної роботи представлено аналіз підходів науковців до визначення поняття «ресурсний потенціал», але відсутня інформація щодо сутності поняття «потенціал», «ресурси». Вважаємо, що доцільно було б розглянути дані поняття, уточнити

їх переваги та недоліки, що дозволило б конкретизувати розуміння сутності даних економічних категорій.

2. У першому розділі автором стверджується, що визначальним фактором конкурентоспроможності економіки країни, регіону є рівень освіченості індивіда і суспільства в цілому. Однак, на нашу думку, у тексті дисертації доцільно було б пояснити дане твердження, конкретизувати необхідність розвитку загальної середньої освіти.

3. В дисертаційній роботі (розділ 2) автором акцентується увагу на тому, що роль загальної середньої освіти визначається відповідним потенціалом, тобто речовими ресурсами та неречовими ресурсами. Доречно було б більш ретельно проаналізувати сутність понять речові ресурси, неречові ресурси, що дозволило б поглибити результати дослідження.

4. Автором у підрозділі 3.1 удосконалено методичний підхід до оцінки ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням моделі розвитку середньої освіти, який реалізується шляхом дотримання низки етапів та одним з них є побудова функцій належності змінних (етап 3). В рамках даного етапу передбачено побудову квазідзвоноподібної функції належності, яка містить такий параметр – коефіцієнт концентрації-розтягування функції (табл. 3.1, с. 126), але не визначено що відбувається з функцією при більшому та нижчому значенні даного коефіцієнта, що доцільно було б уточнити з метою кращого розуміння методичного підходу.

5. В підрозділі 3.3 удосконалено когнітивну модель формування ресурсного потенціалу, яка містить визначений перелік складових. Вважаємо, що доцільно було б конкретизувати чому серед складових ресурсного потенціалу не виділено природну, екологічну, майнову, матеріально-технічну складові задля визначення практичної значущості моделі та уточнення отриманих результатів.

Зазначені зауваження та рекомендації не зменшують теоретичну та практичну значимість дослідження Лейбович А.В., а дають змогу кращим чином розкрити актуальність теми і можуть бути використані в подальшій науковій роботі автора.

Загальний висновок

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Лейбович Алли Валеріївни на тему «Формування ресурсного потенціалу України на засадах розвитку загальної середньої освіти» є комплексним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що розкриває актуальні питання теорії та практики формування ресурсного потенціалу країни та регіону на підставі врахуванням функціонування та розвитку загальної середньої освіти. Дисертаційне дослідження характеризується високим рівнем самостійної роботи, вираженою авторською позицією щодо формулювання висновків та рекомендацій, здатністю автора креативно мислити, опрацювати теоретичний і практичний матеріал.

Зазначене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційна робота Лейбович А.В. виконана з дотриманням норм академічної доброчесності, на належному теоретичному та практичному рівні, за своїм змістом, оформленням, актуальністю та глибиною вирішення наукових завдань й розроблення практичних рекомендацій відповідає вимогам, що передбачені Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її авторка, Лейбович Алла Валеріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту,

маркетингу і туризму

Херсонського національного технічного університету

Підпис Савіна С.Ю. засвідчую

Начальник ВК ХНТУ

С.Ю. Савін

М.В. Танська